

Törőcsik Istán

NAPFOGYATKOZÁS – 1999

Egy égi jelenség néhány földi tanulsága

Szeged a napfény városa. Így hangzik az egyik legismertebb, idegenforgalmi céllal megfogalmazott szlogen. A Tisza, a paprika, a halászlé, a Dóm és a „Szabadtéri” mind további ismert, meghatározó fogalmi a város identitásának, egyben az idelátogatók számára kiindulási alapot nyújtanak itteni programjaik megszervezéséhez. A középkori Szeged régészeti emlékeivel egyetemi hallgatóként foglalkozva tapasztaltam, hogy ezen identitás-elemeket milyen keservesen nehéz bővíteni, mintha az 1879-es nagy árvíz a feledés iszapjával borította volna be a hajdani szabad királyi várost, melynek Csipkerózsika-álmát régész ásója sokáig nem, csak a légkalapácsok és markolók zaja zavarta meg (igaz, ezek meglehetősen gyakran). Az 1999-es év nyarán azonban a programajánlatok kiindulópontját nem a napfény, hanem két percnyi sötétség képezte. A napfogyatkozás – a holdárnyék szerencsés „nyomvonal” miatt – erre a rövid időre igazi szegedi specialitássá vált.

A néprajzkutató egy kicsit elmélkedik ezzel a jelenséggel találkozáskor. Évszázadokon keresztül a rettegés kísérte a nappali sötétség ritka megjelenését. Más népek hiedelemvilágában óriások, farkasok, sárkány, kígyó rabolja el, vagy eszi meg a napot.¹ A magyar hitvilágban a mitikus lény lehet a markoláb², vagy sárkány, esetleg kiséger³. A kutakat gyakran befedték, azt gondolva, hogy bármi is történik az égen, ami abból a földre jut, halált hozó méreg (kénköves harmat, sárkány vizelete stb.).⁴ Ezen túlmenően a napfogyatkozás előjel is lehet, leggyakrabban háború kitörését, vagy az uralkodó halálát jelzi.⁵ Mivel a napfogyatkozások ilyen rémületet keltettek, a különböző krónikák örökítették meg ezeket, melyek sokszor értékes segítséget nyújtanak a történészek számára. Egy Bizáncban megfigyelt teljes napfogyatkozás tette lehetővé a honfoglalás időpontjának (illetve első évének) megállapítását.⁶ A XIII. század közepén két teljes napfogyatkozás is érintette Horvátországot és Dalmáciát (valószínűsíthető, hogy a kortársak gyorsan megtalálták összefüggésüket a tatárjárással). Magyarországon

¹ Ipolyi 1929. II. köt. 11–12.

² Diószegi 1968. Gulyás 1976. 16.

³ Bosnyák 1977. 29.

⁴ Ipolyi 1929. II. köt. 11–12.

⁵ Ipolyi 1929. II. köt. 29–30

⁶ Pónori Thewrewk–Bartha 1998. 212.

1842-ben volt utoljára teljes napfogyatkozás, amelyet már előre prognosztizáltak, így már nemcsak megrettent szemlélői, hanem – főként a budai hegyekben – turistái is voltak az eseménynek. Petőfi pápai diákként figyelte a jelenséget, fokozott érdeklődése csaknem a látásába került.⁷

Napjainkban a teljes napfogyatkozás – miután tudományos magyarázatát megismertük – látványossággá vált, élménnyé, amelyért emberek és családok sokasága kel útra, hogy a teljes napfogyatkozás zónájában várja ki a két perces tüneményt, amit életében valószínűleg többé nem láthat. A turisztikai látványosságok nagy része helyhez kötött, belépődíjas szolgáltatás, de a napfogyatkozásnak nincs tulajdonosa, fenntartója, és nem lehet körülkeríteni. Abban a sávban, ahol a holdárnyék elvonul, mindenütt megközelítőleg azonos ideig tart, és a Dóm téren ugyanúgy látható, mint a legeldugottabb tanya udvarán (hacsak a kevésbé demokratikusan eloszló felhőzet bele nem szól az évszázad látványosságába). Magyarországot egy ferde sávban szeli keresztül a déli sötétség, melyből természetesen az ország nagyobbik részében élők is közül is sokan részesülni akarnak. Nyilvánvaló, hogy egy kisebb népvándorlás zajlik le majd a nevezetes augusztus 11-én, illetve az azt megelőző napokban. Az árnyékba került települések között persze megindul a versenyfutás a turistákért.

Hogyan próbálják majd elhithetni, hogy az élmény náluk lesz a legnagyobb? Milyen programokkal készülnek, ezek a programok pedig mennyire váltják be a hozzájuk fűzött reményeket?

Ezek a kérdések hozzávetőlegesen egy hónappal a nevezetes nap előtt fogalmazódtak meg bennem. Arra gondoltam, hogy érdemes lenne nekünk, szegedi néprajz szakos hallgatónak egy közös kutatómunkával megvizsgálni a napfogyatkozás néprajzi vonatkozásait. Természetesen itt, Szegeden. Sajnos a rendelkezésre álló rövid idő lehetetlenné tette bármiféle pályázati támogatás megszerzését, és célkitűzéseink alaposabb átgondolását, megvitatását is.

Munkacsoportunk augusztus 9-én a szegedi Eötvös Kollégiumban kezdte meg munkáját.⁸ Mindenekelőtt interjúk készítését tartottam fontosnak, melyhez egy rövid kérdőívet készítettem.⁹ A kérdésekkel sokoldalúan akartuk körüljárni a napfogyatkozás egyénekre gyakorolt hatásait, a kiváltott reakciókat.

⁷ Ponori Thewrewk–Bartha 1998. 222–223.

⁸ A résztvevők: Baricz Árpád, Belán Anita, Csősz László, Dormán Helga, Kereszturszky Ida, Pap József, Péter Zsuzsanna, Simon András és Törőcsik István. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani Barna Gábornak a hasznos tanácsokért és a rendelkezésünkre bocsátott kazetákért.

⁹ Ennek főbb pontjai a következők voltak:

Megnézi a napfogyatkozást? Ha nem, miért nem? Ha igen, miért? Hol nézi? Miért ott? Kivel? Ha nem szegedi, honnan érkezett? Miért éppen ide jött? Milyen programja van? Mi a véleménye a városról, a programokról a szervezésről? Védi a szemét? Mivel? Mit gondol, milyen élmény lesz? Milyen érzéseket vált ki? Átélt e már napfogyatkozást, vagy volt e hasonló élménye? Gondolja e, hogy a napfogyatkozás valaminek a jele (katasztrófa, politikai esemény, háború, világvége)? Ha igen, miért? Ha nem, miért? Hallott e ilyen magyarázatot környezetében? Ismer e olyat, aki hisz ilyenekben? Mi a pontos magyarázata a jelenségnek? Ezt honnan tudja?

Ahogy a „Délmagyar” látta...

Vizsgálatunk kiegészítésére áttanulmányoztam a helyi napilap, a Délmagyarország augusztus 9. és 13. közötti számait. Arra voltam kíváncsi, hogy miként tükrözi vissza a várakozásokat, a készülődést, hogyan tudósít az eseményekről, végezetül milyen mérleget von a napfogyatkozásról. Természetesen korábban is voltak már a témát érintő cikkek, illetve augusztus 13. után is jelentek meg erről (is) szóló írások, de az elemzésbe bevont öt nap írásai nyilvánvaló aktualitással rendelkeznek.

Augusztus 9.

Az első írás a Széchenyi tér eseményeiről tudósít, ahol a *Randevú a platánok alatt* elnevezésű rendezvény zajlik. Kiderül, hogy a napfogyatkozásra százezernél is több vendéget várnak a városba, közülük már sokan itt vannak, például a megszólaltatott lipcsei németek is, akik kifejezetten az eseményre jöttek Szegedre.

Egy másik cikkben foglalkozik a lap a mentesítő vonatokkal és a szállodai adatokkal is. Utóbbiak szerint a Royal Hotel már megtelt; egy nagyobb olasz csoport, valamint németek és magyarok alkotják a vendégek többségét. A Démász illetékesei jelzik, hogy Szegeden nem kapcsolják be a közvilágítást, de ugyanakkor a kisebb településeken az alkonykapcsoló miatt kigyulladnak majd a fények. A rendőrség nem aggódik a balesetek és a bűncselekmények miatt, de azért mindenkit óvatosságra intenek.

A kisebb hírek között szerepel az ünnepi bélyegek és képeslapok kiállítása a Bartók Béla Művelődési Házban.

Olvashatunk egy kultúrtörténeti összeállítást a napfogyatkozást kísérő „év-zredes félelmekről”.

Az utolsó oldal színes híreiből megtudhatjuk, hogy a síita mohamedánok imámjai megtiltották a hívőknek a napfogyatkozás megfigyelését. Ugyanezen az oldalon a FAUNA Állatvédő Egyesület felhívását olvashatjuk, miszerint tanácsos odafigyelni állatainkra. Javasolják, hogy az érzékenyebb idegrendszerű állatoknak adjanak gazdáik nyugtatót és lehetőleg tartsák zárva őket. A szabadban lévő madárkalitkákat érdemes letakarni.

A lapszám hirdetései közül mindenképpen említenünk kell az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark programjánlatát. Az emlékparkba már 10-én este koncertekkel várják a látogatókat, másnap reggel futóverseny (N.A.P. futás), majd 10 órától színes programokkal; koncertekkel és lovasbemutatóval szórakoztatják a közönséget.

Augusztus 10.

A címoldalon egy turisztikai szempontú írást olvashatunk. Szegeden már csak a Napfény kempingben van néhány üres sátorhely, egyébként mindenhol „telt ház” van. Az idegenforgalomból azonban nem profitál olyan mértékben a város, mint ahogy a vendégek számából várható lenne. A szállások többségét ugyanis

ma este foglalják el, és a következő éjszakára már csak kevesen maradnak. A Royalban például sok a törzsvendég, akik egyébként is itt szokták tölteni nyári szabadságukat, amit idén a jeles esemény időpontjára időzítettek. Az idegenforgalom többletbevétele egyébként is csak enyhíteni képes a koszovói válság miatti bevételkiesést.

A Szegedi Közlekedési Társaság és a Tiszavolán tájékoztatja az utazóközönseget, hogy a járatok menetrend szerint közlekednek, de 12.50 és 12.56 között leállnak.

A Szegedi Vadasparkban elsősorban a jelenségnek az állatokra gyakorolt hatását tanulmányozzák. Kérik, hogy aki teheti, tömegközlekedési járművel érkezzen, mivel a parkolóhelyek száma korlátozott. A „Lapos” néven ismert tiszai szabadstrandon lábtenisz- és csocsóbajnokság, „nutiskenyér”-evő és homokvár-építő verseny lesz, diszkózenével kísérvé. Tápén a Búcsútéren már hajnalban gyülekeznek a „sámánok”, majd egész napos zenei fesztivál kezdődik.

Ismételten felhívják az olvasók figyelmét, hogy csak hitelesített védőszemüveggel nézzék a napfogyatkozást és főként a gyerekekre figyeljenek folyamatosan oda. A látcső, távcső, kormozott üveg, napszemüveg és hegesztőszemüveg nem nyújt védelmet a káros sugárzással szemben.

A Time magazin röviden ismertetett írása szerint még a védőszemüvegben sem bízhatunk.

Megtaláljuk a megbízható gyártók listáját is.

A Szegedi Csillagvizsgáló és az Országos Meteorológiai Intézet szegedi állomása tudományos munka miatt zárva lesz a napfogyatkozás idején. A Fűvész-kertben viszont a látogatók a növények változásait figyelhetik. A Vadaspark állatai közül némelyik valószínűleg aludni indul majd, más fajoknál pánik reakciók várhatók, ezért a park teljes személyzete készenlétben lesz.

Augusztus 11.

Olvasók szavá teszik, hogy a Tesco áruházban kapható védőszemüvegek gyártója nem szerepel az előző napi újságban közzétett listán. A Tesco illetékese közli: a gyártó cég technikai okokból maradt le a listáról, vagyis a náluk kapható védőszemüveg minden szempontból megfelel az előírásoknak.

A *Randevú a platánok alatt* folytatódik; délelőtt gyermekmúsor, jazztánc-bemutató, divatbemutató lesz, majd a napfogyatkozás után koncertek kezdődnek, a programot este utcabál zárja.

A nagyobb cégek közül egyedül a Postabank jelzi, hogy 11.30 és 13.30 között zárva tart.

A tápéi Téli-kikötőnél *Fogyó Nap fesztivál* lesz, asztrológus és ezoterikus előadással.

Megtudhatjuk, hogy az utolsó pillanatokban hiánycikk lett a védőszemüveg. A Lottia szalonba – meg nem erősített információk szerint – előző éjjel betörttek, és nagy mennyiségű védőszemüveget vittek el. A városban egyedül a McDonald’s-ban van még, ahol a menühöz adják ajándékba.

Augusztus 12.

Az első rövidke írás szerzője felháborodottan állapítja meg, hogy néhány fiatal gyárilag üresen lezárt konzervdobozokat árult, melyben a címke szerint a napfogyatkozás sötétsége vihető haza.

A szemészeti klinikán nagy volt a forgalom, de tartós látáskárosodást szerencsére senkinél sem diagnosztizáltak.

Ebben a napra esett a szokásos *A hét kérdése* című rovat is, melyben természetesen a napfogyatkozás volt a téma. A mindhárom megszólaltatott személy vidéki volt (Debrecenből illetve Ózdról érkeztek). Közülük egy debreceni lány kissé csalódott volt, mivel teljes sötétségre számított.

A Forrás szállóban a *Napvarázslat* című kerti rendezvény zajlott, ahol a rendkívüli esemény alkalmából összeállt KFT együttes „ünnepi zeneművet” adott elő. Innen közvetítette a szegedi eseményeket a Duna Televízió is.

Egy másik tudósítás szerzője beszámol a Belvárosi hídon és a Tisza-parton összegyűlt tömeg reakcióiról. Általános volt a taps- és füttykoncert, valamint az eseményt követő „mobilozás”.

A Szegedi Vadasparkban „elmaradt a szenzáció”, mivel az állatok leginkább a reggeli záporra és az izgatott emberekre reagáltak, csupán néhányuk mutatott némi nyugtalanságot, vagy alvómozgást. A bejáratnál mindenesetre mentőautó parkolt és állatorvosok álltak készenlétben.

Az összes megfigyelő közül a csillagászok jártak a legrosszabbul, mivel a nagyrészt felhős égbolt miatt tudományos elemzésre alkalmas felvételeket nem tudtak készíteni. Ennek ellenére számukra is nagy élmény volt a jelenség, csupán a cseh kutatók türelme fogyott el 10 óra körül; ők autójukkal elindultak Nyugat-Magyarország felé.

A napfogyatkozás még a sportrovatba is „betört”, ugyanis Deutsch Tamással, a sporttárca miniszterével Ópusztaszeren készített interjút a lap munkatársa.

Augusztus 13.

A címloldal írásából megtudhatjuk, hogy a becslések szerint Szeged lakossága megduplázódott a napfogyatkozás idejére, vagyis közel kétszázezer ember érkezett a városba. Számításaiban egyedül a Szegedi Fürdő és Hőforrás Kft. csalódott. Forgalmuk még a melegebb hétköznapok átlagát sem érte el, amelyben nagy szerepe volt annak a körülménynek, hogy nem nyilvánították munkaszüneti nappá augusztus 11-ét.

A legjobbban az éttermek jártak; a legtöbb helyen alig lehetett üres asztalt találni. A Hotel Royalba a vendégek 60%-a külföldről érkezett. Kedden és szerdán átlagosan dupla forgalmat bonyolítottak a taxisok is. Érdekességként említettek egy esetet, miszerint egy vendég a borús ég láttán taxit rendelt Siófokra, de Kiskőrösön meglátta a napot és kiszállt. A strandokon legalább háromezer emberre számítottak, de végül a vendégek feleannyian sem voltak.

Érdekesek voltak még a lap újabb körkérdésére (*Milyennek látta a jóságokat?*) adott válaszok is. A három megkérdezett személy egyértelműen csak a baromfikon (csirke kacs) vett észre némi változást (elültek, illetve óljukba indultak), de

a saját viselkedésükről is beszámoltak. Egy szatymazi nyugdíjas mozdonyvezető hegesztőszemüvegen nézte a napfogyatkozást, egy zsombói férfi a feleségével a tévében figyelte a közvetítést, a harmadiknak megkérdezett idősebb gazdasszony szerint pedig „nagy feneket kerítettek a napfogyatkozásnak”.

Prospektusok, plakátok

A napfogyatkozás szegedi programjairól színes plakát, leporellók és egyéb prospektusok tájékoztatták a közönséget. Ezek nem mindig voltak következetesek. A pontos helyszíneket nem minden esetben tartalmazták, illetve nem minden rendezvény volt megtalálható rajtuk. Szegedi térképvázlat egyiken sem volt, legfeljebb a teljes napfogyatkozás magyarországi sávját tüntették fel rajtuk. A Szegedi Vadasparkban egy kis alakú külön lapot osztottak, melynek egyik oldalán hasznos tudnivalók voltak a napfogyatkozással kapcsolatban, a másik oldalon pedig Vajda János *Napfogyatkozás* című verse volt olvasható. A Magyar Posta Rt. Szegedi Igazgatósága szintén egy kis szórólappal hívta fel a figyelmet a napfogyatkozás alkalmából kapható ajándék- és emléktárgyakra.

Helyszínek, programok

Szegeden már augusztus 4-én megnyílt egy hologram kiállítás a Bartók Béla Művelődési Központban, de a programok zöme természetesen 10-én és 11-én zajlott. Nyilvánvaló volt a szervezők azon törekvése, hogy minél több programmal, lehetőleg minél hamarabb csalogassák Szegedre az érdeklődőket. Az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark bizonyos mértékig szintén szegedi „külső” helyszínnek számított, hiszen programjai a prospektusokon és plakátokon a városi rendezvényekkel együtt szerepeltek. Szegeden belül a Vadaspark, a Széchenyi tér, a rakpart és a Belvárosi híd tűnt frekvenciát helyszíneknek. Félig belső, félig külső helyszíneknek tekinthető Tápé, ahol az *I. Mentális és muzikális találkozó*, valamint más programok zajlottak. Természetesen várható volt, hogy spontán helyszíneken is összegyűlhetnek emberek (Dugonics tér, Klauzál tér stb.). Ilyen terület volt az újszegedi oldalon lévő szabadstrand, a „Lapos”, ahol a „Szittyá” társaság tervezett „performance”-ot, amely megfogalmazásuk szerint végül „sámántánccá” alakult.

A kérdőíves gyűjtés tapasztalatai

A kérdőíves interjúkat hatan készítették, két fős csoportokban járva a várost. A napfogyatkozás előtti napon is készültek interjúk, de a beszélgetések zömét aznap rögzítették magnóra. Elemzésük azonban sokkal nehezebb feladatnak bizonyult, mint ahogyan előzetesen gondoltam. Az interjúalanyok pontos számának meghatározásánál komoly problémát jelent, hogy vannak olyanok, akik csak

„beleszólnak”, de személyükről semmilyen információt nem rögzítettek. Van olyanok is, akik az interjú során nem szólnak, de szülő, barát(nő), házastárs révén megtudjuk előkészületük módját, programjaikat, benyomásaikat. A gyűjtést végző hallgatótársaim választása szintén szubjektív volt. Megbeszélésünk alapján mindenki igyekezett a különböző korosztályokat arányosan átfogó felvételeket készíteni. Észrevehető azonban, hogy jóval több a fiatalokkal készített interjú (az ismert életkorúak közel 50%-a), igaz, a jelenség megfigyelésére a közterületeken összegyűlt emberek között ők voltak többségben. Mégis felmerülhet a túlreprezentáltság gyanúja. A gyűjtő személyétől függően különböző mértékben került sor a kérdőív pontjainak felhasználására, így az egyes kérdések feltételére is.

Összesen 69 villáminterjú készült, egyénekkal, illetve családokkal, baráti társaságokkal. A beszélgetéseken a gyűjtőkön kívül összesen 115 személy vett részt. Természetesen minden adat megadása önkéntes alapon történt. A legtöbben nevüket nem (esetleg keresztnévet), csupán a lakóhelyüket, korukat és a foglalkozásukat árulták el. 109 személy estében rögzítésre került az életkor, vagy olyan adatok, amelyből arra következtetni lehet. A 18 év alattiak száma 22, 18 és 30 év közöttieké 53, a 30 és 60 év közöttieké 21, a 60 év fölöttieké pedig 13 volt. A nem szegediek esetében – amennyiben a gyűjtők kérdezték mindenki elárulta lakóhelyét is. A 65 vidéki személy közül legtöbben Budapestről (21) jöttek, de a keleti országrész számos más részéből is érkeztek turisták: Ajak (1), Békéscsaba (2), Cegléd (3), Debrecen (3), Gyula (2), Hajdúhadház (2), Kiskunlacháza (1), Miskolc (3), Nagybánhegyes (2) Nyíregyháza, Pécel (4), Sátoraljaújhely (1), Szolnok (6), Tiszadob (1), Tiszacsege (2), Tiszavasvári (3). Érdekes módon Hidasról (2), Komlóról (1), Magyarszékről (2), Pécsről (2) és Tatabányáról (1) is jöttek Szegedre, holott ezekhez a településekhez Siófok sokkal közelebb esik.

Magyarázként négy esetben hallhatjuk a Balaton feltételezett zsúfoltságát, Szegedet pedig olcsóbbnak is tartják. Érdekesnek tartom, hogy egy idős budapesti asszony úgy hallotta, hogy Szegeden sötétebb lesz, mint Siófokon. Hat személy bizonyosan itt tanult vagy tanul, illetve vannak itt barátai. Másoknál – ezen kívül – motiváló tényező volt az is, hogy még nem voltak Szegeden, vagy már voltak, de újból visszavágytak ide. Többségük azt is hangoztatta, hogy Szeged szép város. A szervezéssel, programokkal is csaknem mindenki meg volt elégedve, ketten fogalmaztak meg kritikát, bár a Budapestről jövő vonatkozású zsúfoltságot ennél többen is hangsúlyozták.

A megkérdezett szegediek kevésbé értékelték a napfogyatkozást, senki sem állította biztosan, hogy elmenne máshova is, ha a teljes napfogyatkozás nem érintené a várost.

Ami a jelenséget illeti, három személy nyilatkozott, aki nem akarta megnézni. Egy idős szegedi asszony úgy nyilatkozott, hogy „védeközök a lakásba”, egy 35 éves gyulai nő kijelentette, hogy családjával együtt csak a televízión keresztül nézi, egy 80 éves szegedi férfi pedig a szemének károsodása miatt mondott le a napfogyatkozás megnézéséről. Egy vidéki lány állítása szerint ismer olyan idősebb asszonyt, aki az asztal alatt fogja tölteni (töltötte?) a napfogyatkozás idejét. A világvégéről csak néhány esetben van szó. Egy hajdúhadházi lány úgy nyilatkozott, hogy édesanyja fél a világvége bekövetkeztétől. Egy idősebb asszony

nagyszülei, dédszülei emlegették: „Ezret adok, ezret nem!” Egy idős szegedi férfi pedig emlékezett arra, hogy ministránsként hallotta a felsővárosi templomban, amint a pap a 2000-ben bekövetkező világvégéről prédikál.

A jeleség magyarázatára 46 esetben kérdeztek rá a gyűjtők, ebből 39-en lényegileg el tudták mondani, hogy azt a holdárnyék okozza. Egy idős budapesti asszony nem tudott magyarázatot mondani, négyen pedig kitértek a válaszadás elől. Érdekes módon egy idős budapesti asszony mellett egy fiatal férfi is azt állította, hogy a jelenséget még a csillagászok sem tudják megmagyarázni (bár ezt állítják). Hatan emlékeztek rá, hogy átéltek már részleges napfogyatkozást a 60-as években, ezt kormozott üvegen keresztül nézték. Egy fiatal szegedi férfi szerint a 90-es évek közepén is volt egy részleges napfogyatkozás.

Mindenekelőtt a média hatásának tudható be, hogy a válaszadók közül mindenki tisztában volt a megfigyelés veszélyeivel. Volt, aki túlzásokba esett: egy szegedi eladónő nyolc éves fiát tiltotta el az élménytől. A védőszemüveget mindenki beszerezte, vagy kifejezte erre irányuló szándékát. Figyeltek a minőségre is; mindenki nagyobb üzletben, Ofotértben, vagy egyenesen a csillagvizsgálóban vette. Sokan ellenőrizték a KERMI, illetve a Sugárbiológiai Intézet védjegyét is. Senki sem akarta kidobni, a legtöbben úgy vélték, elteszik emlékébe (akadt, aki úgy gondolta, hegeszteni is jó lesz), egy személy úgy tudta, hogy bizonyos helyeken visszavásárolják. Többen tréfálkoztak, hogy jó lesz a következő alkalomra is, 2081-ben majd újra előveszik, stb. A szemre gyakorolt káros hatáson kívül egyéb hatásokat is feltételeztek. Három-három esetben az időjárásra, illetve az állatokra gyakorolt befolyását tartották elképzelhetőnek, egy középkorú nő szerint vízszintemelkedést okozhat.

A megkérdezettek általában nagy élménynek gondolják, egy nő a szüléshez hasonlította. Az esemény után azonban két fiatal is úgy nyilatkozott, hogy sötétebbre számítottak (hasonló vélemény jelent meg a Délmagyarországban is).

Érdekes, hogy a „totalitás” elején, illetve végén a tömeg taps- és füttykoncerttel jelezte elégedettségét a „produkcióval” kapcsolatban. Ezt a különböző helyszíneken egyaránt megfigyelhettük. Gyakori volt a bekiabálás, a visszszámolás, időadatokkal („Még egy perc!”), mind a napfogyatkozás teljessége előtt, mind alatta. Az újszegedi Tisza-parton például az újbóli kivilágosodás után egy lány hangos felszólítására („Tapsoljuk már meg!”) kezdtek tapsolni. Vagyis emberi világunk látványosságai esetében megszokott reakcióink váltódtak ki, függetlenül attól, hogy – természetesen – mindenki tisztában volt vele, hogy a Holdat nem lehet visszatapsolni a Nap elé.

Összegzés

Összefoglalásként elmondható, hogy az 1999. augusztus 11-i teljes napfogyatkozás egyike volt a legtöbb embert megmozgató látványosságoknak. A Délmagyarország cikkei jól tükrözik az előkészületeket, várakozásokat, helyszíneket és eseményeket. A sajtó és a reklámanyagok igyekeztek a napfogyatkozást sajátos „szegedi” eseményként beállítani (valószínűleg a holdárnyék sávjának más tele-

pülésein is hasonló törekvések történtek a jelenség helyi „specialitássá” való alakítására). A kampány révén megnövekedett forgalmat elsősorban a vendéglátó egységek tudták kihasználni, a turisták ugyanis csak az esemény napján érkezett a városba és még aznap el is hagyta azt. Különböző hivatalos szervek is közreműködtek az előkészítésben, a megfelelő körülmények kialakításában (rendőrség, a térségi áramszolgáltató cég, tömegközlekedési vállalatok). Megfigyelhettük, hogy az emberek sokszor a szervezők szándékaitól függetlenül választották ki a megfigyelés helyszíneit.

A régi korok félelme ma már nem tapasztalható, aggodalom legfeljebb a napba nézés racionális veszélyeivel kapcsolatban tapasztalható. Ugyanakkor sokan elképzelhetőnek tartanak bizonyos összefüggést a rendkívüli időjárás és a napfogyatkozás között. A csillagászati magyarázat pontosan ismert, főként a média hatására. A megkérdezettek többsége a fiatalabb korosztályokból került ki. Ők tudatában voltak, hogy életükben ez az első, és egyben az utolsó alkalom is egy ilyen rendkívüli jelenség átélésére, a körülményeket ennek megfelelően igyekeztek kellemessé tenni. A felfokozott hangulat, a ritka pillanat minél teljesebb átélésének a tömegkommunikáció által befolyásolt társadalmi „kényszere” alapján a napfogyatkozást leginkább a szilveszterhez hasonlíthatjuk.

Érdeemes lenne a közeljövőben azt is megvizsgálni, hogy néhány év távlatából az egyes emberek hogyan emlékeznek vissza az eseményre, átélését milyen jelentőségűnek értékelik emlékeik, élményeik között. Talán még tanulságosabb lehet annak vizsgálata, hogy napjaink háborús konfliktusai (Afganisztán, Irak) utólag kölcsönöztek-e mégis valami természetfeletti jelentőséget az 1999-es napfogyatkozásnak, vagyis megkezdődött-e az emlékezetben a ritka tünemény előjelle „konvertálódása”?

Irodalom

BOSNYÁK Sándor

1977 A bukovinai magyarok hitvilága. *Folklór Archívum* 6. Budapest.

DIÓSZEGI Vilmos

1968 A palóc etnikulturális csoport határai és kirajzásai. (Az égitestet evő mítikus lény, a *markoláb* elterjedtségének tanulságai. *Népi kultúra – népi társadalom* I. Budapest, 217–251.

GULYÁS Éva

1976 Jászdózsai hiedelmek. *Folklór Archívum* 4. Budapest, 7–186.

IPOLYI Arnold

1929 *Magyar Mythologia. I–II.* kötet, Budapest.

PONORI THEWREWK Aurél–BARTHA Lajos

1998 „Magyar” napfogyatkozások, in: BENKŐ József–HOLL András–MIZSER Attila–TARACSAK Gábor szerk. *Meteor csillagászati évkönyv 1999.* Magyar Csillagászati Egyesület, Budapest, 211–224.

István Törőcsik

The „Jesuit Book” – Prophecies about the End of the World

The subject of the study is a narrative source which is only known from oral tradition. There have not been any copies found so far. It is a mysterious reading mentioned only by elderly people which attracted the author's attention some years ago in Jászapáti, his home village. He used the example of the „Jesuit Book” to reveal the influences of written sources on oral tradition. Such sources are the „writing found in a holy place”, which traditionally was attributed partly to Mihály Csokonai, a well-known Hungarian poet of the turn of the eighteenth and nineteenth century, and a type of pulp literature known as the „sibyls”. Other „old, great books”, like the „old Bible” which contained prophecies are mentioned repeatedly in different parts of the Hungarian language area.

Supposing that the „Jesuit Book” really existed, the other stories about mysterious books can be believed as well. In this case, the data gained from the gathered texts can be interpreted in three ways.

- There exists a longer eschatological reading which has been mentioned neither in the ethnological literature nor in the writings concerning the history of literature.
- The books mentioned by the informants do not contain the prophecies, they are only associated with them (for example, while reading the Bible, especially The Book of Revelations prophecies heard previously might have been actualized).
- It has to be taken into consideration that different pieces of pulp literature were often stitched together (volumes created this way contained everything from stories about outlaws to the Arany Alphabet), thus the prophecies may have been also included. In that way the collective memory preserved a larger book. The latter possibility seems the most probable.

Written sources in connection with prophecies about the end of the world appear in almost all parts of the country. The contents of the „Jesuit Book” are largely similar to the prophecies attributed to the soothsayers once living on the Great Plain. These similarities probably show the influences of printed books. Certain motifs appear in several parts of the Hungarian language area (the „flower of shame”, inventions, certain social and political changes, the „yellow danger”)